

HITÜNKKEL A DOLGOK ÚJ RENDJÉBEN

„A dolgok jelenlegi rendjében az isteni Gondviselés az emberi viszonylatok új rendjéhez vezet el bennünket” — mondotta XXIII. János pápa a II. Vatikáni Zsinatot megnyitó allocúciójában. S ez a megállapítás nemcsak kifelé érvényes és igaz, az élet és a dolgok külső rendje felé, hanem az ember belső világa, a lélek rendje felé is.

Őrizzük meg mindenkor saját ítélőképességünket; ne csak a másokéi után menjünk. Az élet ezernyi és ezernyi kusza szála között, amelyek minden pillanatban körülölelnek, körülönnak bennünket, amelyek képekben, hangokban, betűkben ömlenek szüntelenül az értelmünkre, a kedélyünkre, az akaratunkra, hogy megtöltsenek és befolyásoljanak: nem könnyű önálló önmagunkat úgy-ahogy megőrizni. Hogy ellentmondásaikkal ki ne ábrándítsanak, lelkileg el ne tikkasszanak.

A mai ember szellemi és lelki beállítottsága szkeptikusan kritikus és alapvetően bizalmatlan mindennel szemben. Az idősebb nemzedékek sokmindent hallottak már és sokmindenen átmentek és sokmindenben csalatkoztak. De azért mégsem jó és helyes az az alapmagatartás, amely csak csalatkozásokra támaszkodik és ezektől nem tud szabadulni, gyógyulni és építeni. Mert az élet építés. A hívő élet hívő építése a jónak és igaznak. Nagyon szükséges a kritikai érzék és kritikai szellem. Maga a kritika. Önmagunkkal szemben is. De nem azért, hogy bomlasszon, hogy a jót lerombolja bennünk, hanem azért, hogy tisztítson, a hibákat kevesbítse és a helyeset, a helyes irányt mutassa. Megmentsen az egyoldalúságtól és a naívságtól. A hívő ember nem félhet a kritikától. A helyes hit nem életidegenné tesz, nem gyámoltalanná és nem félszeggé. A helyes és igaz hit bátran szembenéz a problémákkal, akár társadalmi, akár gazdasági, akár technikai téren, hiszen nemcsak helyesen értékelt és becsült saját erejében bíz, hanem az Isten segítségével is. Ez lehet elhanyagolható mennyiség, legfeljebb szuggesztív erő az előtt, aki nem hisz, de a hívő emberben, éppen a hitén keresztül, nagyon is reális, szívós és bízó erő ez.

A hitet azonban élnünk kell. A lelki élettelenység nem vonzó a kívülálló részére, de nem is erő annak sem, akiben csak ez van meg. Az emberek emberekről, az emberek magatartásából ítélnek. Hívő emberek magatartásából és lelkületéből ítélnek a hitről. Itt a mi nagy felelősségünk. Az önelégültség nagyon meg szokta kísértetni az egyházi embereket is. Könnyen elcsúszhatnak uralkodói hajlamok kiélésében és a „semmit nem változtatni a meglévőn” kényelmes, de lapos konzervativizmusában. Nem helyes lelki beállítottság az, mely mindig a legjobbra számít. És ha nem az következik be, és rendszerint ez az élet, akkor az ellenkező végletbe csap át. A valóságot valóságosan kell mindenkor látnunk. És minden jónak örülnünk kell. És a jó szolgálatát, propagálását, sőt: propagandáját sohase szabad abbahagynunk. Mindig a helyzethez alkalmazkodva, mindig finoman, okosan, tapintatosan és mértékkel, sohasem tola-kodóan, unalmasan és feltűnően, mert akkor éppen azt nem érzük el, amit akartunk. Nem szabad félnünk a valóságtól, a dolgok igazi arcától; magunkat sohasem szabad áltatnunk, de mindig sokoldalúan kell ismer-nünk a dolgokat, mint ahogyan az élet is nagyon sokoldalú és bonvolult. „Az igazság széles folyamában sok irányból érkező patakok egyesülnek” — mondja Alexandriai Szent Kelemen.

A lényeg keresése

A mai embert nem tudják lekötöni külsőségek. A mai ember a lényeg-
gek után vágódik. Ezeket keresi. A kereszténységben is. Krisztus Urunk
tanításának a lényegét. A lényeges vonásokat a Krisztus-arcon. Az embe-
rek nem akarják, hogy megfogatkozzék közöttük és a világban a jóság
és a szeretet. Ez a két roppant értéke az életnek, amik Krisztus tanítá-
sának is lényegei. Nem véletlenül lépett elő például Lambarane, az el-
dugott, nyomorúságos kis afrikai falu neve, Albert Schweizernek, a nagy
emberbarátnak és orvosnak jóság-műve, a kórháza folytán világhírű
tekintély-tényezővé. Ami viszont azt is igazolja, hogy elsősorban nem a
körülmények számítanak, hanem az ember, aki felül akar és felül is tud
emelkedni a körülményeken, éppen szép emberségével.

Nagykorú és felnőtt lett a mai ember a vallás vonatkozásában is.
Szeret itt is a maga fejével is gondolkodni és dönteni. Nem szereti az
előírások, a formaszabályok, a parancsolgatások útját, hanem kívánja a pár-
beszéd folyamatát. Nem fenyegetést vár és nem fél a büntetés emle-
getésétől, hanem szeretetet, megértést, jóságot és segítséget vár és az ilyen
érvre szívesen hallgat. Ahogyan János pápa is rámutatott erre a szinten
és ahogyan azt a zsinatnak egész világviszhangja bizonyítja. S ahogyan
az egyház is elindul ezen az úton. Mint a jövődő útján. Okos, emberi
és éppen ezért krisztusi útján.

Az elhunyt Szentatya hangoztatta a zsinat megnyitásakor: „Nap-
jainkban Krisztus jegyese jobban szereti használni az irgalmasság gyógy-
szerét, mint a szigorúságét. Az a megfontolása, hogy inkább orvosolja
korunk nyomorúságait, ha tanításának érvényességét bizonyítja, mint
hogya a kárhóztatással él... Az embereknek mindinkább az az őszinte
meggyőződésük, hogy mindenkefelett való az emberi személynység méltó-
sága s tökéletesedése, valamint a vele járó kötelességek”. Nem hatalmi
szóval kell és lehet ma vezetni és irányítani, hanem tényleg, az emberi
igények és vágyak „pásztorálásával”, lelki-nevelői módon. Ez a mód
sokkal hatásosabb, sokkal erősebb és sokkal maradandóbb. „Igyekeznünk
kell mindig önmagunkat és a közelállókát megszerezni és nem valami-
féle steril, hanem a világ bajait és gondjait megértő keresztény életet
élni — mondotta János pápa egy kihallgatáson —, és pedig azért is, hogy
kortársaink minél inkább tanulhassanak az egyház anyai tevékenységé-
ből az egész emberiség szellemi és anyagi felemelkedése érdekében”.

A mai ember tapintja az életet és tudásával mindig többet és mindig
jobban és szélesebben szerez ismeretet róla. Igaz, hogy a tudomány előre-
haladásához nagy elmélyedés is kell, de a mindennapi ember már csak a
tapintható és fogható gyakorlati eredményeit szereti. Nem szereti az
absztrakciókat önmagukban. A szeretet és jóság nem absztrakció. A sze-
retet és jóság gyakorlat és élet. Ezért is vezet ezeken keresztül a legrö-
videbb út az emberi szívhez.

A hit is személyes döntés dolga lett elsősorban. A környezetünkről,
a külső szokásainkról, hagyományainkról, közvéleményünkről mindin-
képpen lekopik a vallásos mez. vallásos hangulat, kiszikad belőlük a val-
lások tartalom. Magamban kell hordoznom az Istent. Magamnak, egyedül.
Belül van velem. A lelkeimen, a szívemen, a cselekedeteimen, az állásfog-
lalásaimon keresztül sugárzik bele az életbe. Komolyan kell vennünk a
lelkiismereti szabadságot. Nemcsak magunk számára kell azt megkíván-
nunk, hanem másoknak, mindenkinek meg kell azt adnunk. Akkor is,
ha mi vagyunk valahol többségben. Micsoda eltorzult, krisztustalan lel-

kület az, amely például Délamerikában, egyes helyeken, botokkal, szitkokkal, erőszakkal támad protestáns istentiszteletekre, bántalmazza a lelkészt, a híveket, összetöri az istentisztelet helyiségét — az „igaz hit” nevében. Hogyan egyeztethető össze a gyűlölet az Istennel, aki maga a szeretet? Az ilyen cselekedetek, az ilyen magatartás árt elsősorban a hitünk ügyének. Mit ér például Spanyolországban az államhatalom segítségével megakadályozni a protestáns kiadású bibliák terjesztését, még protestánsok között is? Milyen lelkület ez? Aki igazán hisz a maga hitében, az nem fél a másik hitétől és tudja, hogy az ő erőssége ott kezdődik, ha tiszteletben akarja tartani és tudja tartani embertársa hitét és meggyőződését. Ha azt akarjuk, hogy valamit elismerjenek velünk kapcsolatosan az emberek, hogy valamit megadjanak nekünk, ugyanazt nekünk is meg kell adnunk nekik, ugyanazt nekünk is tanúsítanunk kell velük szemben. „Úgy bánjatok az emberekkel, ahogyan akarjátok, hogy veletek bánjanak”, olvassuk Lukács evangéliumában” (6,31). A mai ember nem szereti és nem tűri az erőszakot, semmiféle értelemben és semmiféle téren. Szeret a maga fejével gondolkodni és dönteni. Engedünk kell ezt neki. Senki sem bújhat végrelesen és kényelmesen a másik tekintélye és felelőssége mögé, a „parancs” mögé. Mindenkinek saját magának is felelnie kell tetteiért és állásfoglalásaiért. Ha úgy látom, hogy egy szó félrevezető: szembe kell vele állítanom azt a szót, amit én tartok igaznak. A kettő küzdelméből kell az igaz győzelmének megszületnie.

A mai ember viszonya a természethez egészen más lett. Lassan a természet fölé nőünk. De megvan az a veszély, hogy a természetet csak lombikokban és mikroszkópok alatt látjuk. Vagy csak a teleszkópok egy-egy irányában. Esetleg magunk csinálunk magunknak egy „természetet” és megvan a kísértésünk, hogy önmagunkat elfeledjük rajta. Nem látjuk a nagyságot, s mélységet, az összefüggéseket benne és rajta. Viszont a részletek jobban elsodornak önmagunktól, mint kellene. A materiális értékek és erők szintén nagyszerű. Isten akarta értékek és erők, de egyoldalú értékeléshez juthatnak mi bennünk és megbéníthatiák egyéniségünket, vagy az irrealitásokban lebegtethetik öngamunkról alkotott fogalmainkat. Mindezekkel szemben a valóság talajára, önmagunk várába, személyiségünk nagyságának és gazdagságának alázatos, emberi, de biztos, helyes, határozott és következetes öntudatába kell megvetnünk eligazodásunk és meggyőződésünk alapjait. Mit ér az, ha túlsokat gondolunk magunkról, de ugyanakkor valami féttissel védekezünk homályos félelmeink ellen, horoszkópokban keressük a biztonságunkat és nyugalmunkat, vagy egészen primitív naivitásokban akarjuk kiélni a lelkünkben a végtelenség után nyújtózó és vágyódó vágyunkat? Egy londoni pék például olyan kenyereket árul, amelyekbe a különböző csillagképekjegyeket süti bele: akik hisznek a horoszkópjukban, azok napi kenyérüket is ennek megfelelően vásárolják, Vízöntő, Rák, Bak stb. jellel ellátott kenyeret. És sok ilyen csodabogár van a világon és van az emberek fejében.

A földi élet új értékelése

A jelen értékeinek maximális igenlése és a jövő nagy hite egyúttal felvetette nagy erővel az emberben a honnan, hová és miért égő és örök emberi kérdéseit is. Nemhiába fordul a teológia a világ keletkezése, a teremtés, megváltás, az eszkatológia problémái felé újult érdeklődéssel. A teológiának is egyik nagy feladata a földi életnek egészen új értékelése, éppen az Istenbe vetett hit, a remény, a bizalom,

a feltámadás erejének, az istenhit örömhitének, az istenakarta értékek rendjének a fényében és világosságában. A föld nemcsak a „siralom völgye”, hanem a Teremtés és Megváltás diadala is. És az ember küldetése és feladata az, hogy erre érdemes és ebben részes legyen. Istenbe vetett helyes és igaz hitünk eredménye nem az lehet, hogy az önmagunkba, emberségünkbe vetett bizalmunk semmivé égjen, hanem az, hogy ez elmélyüljön, megtisztuljon, helyes irányt kapjon és már itt a földön, bizonyos értelemben, végtelenedjék. Hitünktől átragyogó életünk bele-
nőjjön a végtelenbe.

A mai ember megnézi a dolgokat. Csupán azért, mert más ajánlja, az egyház ajánlja őket a maga tekintélyével, nem biztos, hogy a mai ember el is fogadja. Azt mondja, hogy mindenki maradjon meg a maga területén. Az evilági dolgokhoz jobban ért a világi renden lévő hívő. Mindenki annyit ér ezekben, amennyi a tudása és a tapasztalata bennük és róluk. Az egyházi emberekre is ez a mérték. A papokra is, a püspökökre is. A hivatás és tekintély nem jelent önmagában egyúttal jártasságot és tudósságot minden dologban. A múlt egyoldalúságai és tévedései ezen a téren, például a Galilei eset és hasonló, könnyen zavart okozhatnak ma is sokfelé a lelkekben. „Isten nem mondott le a hierarchia javára”, jelenti ki Karl Rahner. „Isten Lelke az egyházban nem csupán úgy fúj, hogy a legmagasabb tekintélyekre kezd hatni”.

Az úgynevezett közjogi, közéleti kereszténység, a keresztény pártok politikájába beleszorított és abban és azon keresztül sokszor olyanannyira eltorzított és meghamisított „kereszténység” erőltetése és példái nagyon sokat ártnak. Még többet egyházi emberek egyoldalú magatartása és rendelkezései ezen a téren. Ez nem kell a ma emberének és mégkevésbé fog kellene a jövő emberének. Politika, gazdasági, társadalmi téren nem fogadja el az egyház parancsoló irányítását. És ebben igaza is van. Itt minden ember szabad és lelkiismerete, belátása, jóakarata szerint dönthet, természetesen a keresztény erköles keretein belül, a „depositum fidei” szellemében. Nemcsak az lehet hívő, aki keresztény pártban politizál. Nemcsak az lehet „jó” hívő. A hitét ki-ki lelkében és életében hordja.

A férfi nem szereti, ha neki parancsolgatnak. Nem szereti ezt egyháziak részéről sem. Öntudatos, nagykorú lett az ember. Mindkét nemű ember. Jó volna egyszer-egyszer azok véleményét is megkérdezni, akik maguk nem sűrögnek-forgognak körülöttünk, és nem is akarnak, sőt félnek az ilyesmitől. De komoly emberek, a mindennap terheit becsületesen hordozó emberek, akiknek józan, okos véleménye segítséget jelent. Azt mondja Szent Pál, amikor néhány szabályt ad az istentiszteletre vonatkozólag: „Mint a szentek minden egyházában, az asszonyok hallgassanak az összejöveteleken” (I. Kor. 14, 34). Ez a kijelentés ugyan nem akarja érinteni a férfi és a nő elvileg egyforma ember-voltát, emberi egyenlőségét, de, természetesen, a gyakorlat irányában belesendül ezekbe a szavakba éppen az akkori, a Szent Pál korabeli gyakorlat és szokás is. És érdekes, mégis éppen a gyakorlatban, az egyház mindennapi életében hallhatjuk sokszor a szavakat: az egyház „nőies” lett, a vallás „a nőknek való”, nem „férfias” dolog hinni, és más efféléket. A nő bizonyos dolgokra tényleg fogékonyabb. Fogékonyabb a természetfeletti dolgokra is. Több benne a kedély, a képzelet. Könnyebben és hamarabb megmozdul. S ami eltölti, azt kifelé is hamarabb és könnyebben hirdeti. Ami a szívében, az kicsordul szavaiban is. Miként az élet más területén is, itt is érvényesül a befolyása. A férfira mindenkor nagy hatással van, különö-

sen, ha meghagyja neki azt a látszatot, azt a hiúságát, hogy ő férfi, őt befolyásolni nem lehet és az történik, amit ő akar. Valójában a fordítottja az igaz és ez nem is baj. Am ha az egyházi szónok csupa nőt lát maga előtt, vagy túlnyomórészt őket, nem alkalmazkodik-e lassan mondanivalójában is egészen hozzájuk? S észre se veszi, hogy modora, módja „nőessé” vált, akárhányszor kicsit édeskissé, amit a férfiak nem szeretnek. Önkéntelenül eszünkbe juthat: nem volt-e az egyház a történelem folyamán, illetőleg az egyháziak nem voltak-e sokszor túlságosan is szolgálóleányai az államnak? Szinte nőies odaadással, mert így, az állam támogatását élvezve sokkal könnyebb és egyszerűbb volt megállni, mint szemtől-szemben az étellel, az eszméikkel, az emberrel és mert így sokkal könnyebben megmaradt egy hamis tekintély-látszat is kifelé.

Az élet ideges, bonyolult, lefoglalja az egész embert. A férfi fél a mégtöbb elfoglaltságtól. Fél, ha azt hallja, hogy neki sokat kell tennie a hitéért, hogy voltaképpen eleget sohasem tesz. Ilyenkor megijed és visszahúzódik. De meg e téren — valljuk be — nem is szereti a „sokat”. Úgy gondolja, hogy ha hisz az Istenben, becsületesen él, családjáról rendszeren gondoskodik, vagy kihágásokat nem követ el, egy-egy kicsit imádkozik is, akkor már eleget is tett, vallása igényeinek is. Nem szereti, ha áhitatát látják. Szeret ezzel egyedül maradni.

Korszerű magatartás

Az emberek nehezen tudnak a személyek és az általuk képviselt elvek, dolgok között különböztetni. Az evilági dolgokban történt téves vagy helytelen magatartást és véleményt könnyen összekeverik az egyházi személynél kereszttel azzal, amit annak elsősorban és mindenekfelett kell képviselnie és hordoznia: a hit dolgaival. És ebből sok nem jó származik az egyházra, a hitre, a vallásra sem. Szakítanunk kell tehát a maradisággal és a folytonos sápitozással. Azzal, amiről XXIII. János pápa mondotta: „Lelkipásztori munkánk mindennapi gyakorlása közben, nagy sajnálatunkra, olykor meg kell hallgatnunk olyan emberek mondanivalóit, akik — noha égnék a buzgalomtól — nincsenek túlságosan megáldva a diszkréció és a mérséklet érzékével. Ezek csak visszaélést és pusztulást látnak a mi modern korunkban. Azt mondják, hogy a mi korunk, az elmúltakkal összehasonlítva, egyre rosszabb és úgy viselkednek, mintha semmit sem tanultak volna a történelemből, amely mégis csak az élet tanítómestere... Mi úgy érezzük, hogy ellene kell fordulnunk ezeknek a sötétenlátó prófétáknak... Mint a föld és ég polgárai, teljesítsük kötelességeinket és ezáltal elérjük életünknek Isten megszabta útját...”

Werner Heisenberg írja: „A modern élet minden területén, tehát minden olyan esetben, amikor akár szisztematikusan, akár történetileg, akár pedig filozófiailag a dolgok mélyére hatolunk, azokba a szellemi struktúrákba ütközünk, amelyek az antik világban és a kereszténységben keletkeztek”. S ezt a megállapítását János pápa szavaival folytatjuk: „A mi kötelességünk nem csupán az, hogy öröködjünk ezen az értékes kincsen, mintha csak a régmúlttal való törődés volna a dolgunk: nekünk komoly akarattal és félelem nélkül annak a munkának kell szentelnünk magunkat, amelyet a mi korunk megkövetel tőlünk...” Ez a munka röggyő és nagyszerű emberi munka. Isten akarta munka. Nem gőg ez, hanem építése az embernek, a különb embernek és az ő jobb világának, emberszeretet és emberszolgálat. Olyan megkapóan mondja az egyik nagy emberi elme, *Newton*: „Nem tudom, milyennek tűnök majd fel az utókor szemében. Önmagamnak olyan vagyok, mint a tengerparton játszó gyer-

mek, aki játék közben imitt-amott, egy, a szokottnál laposabb kavicsot vagy szebb kagylót talál, míg az igazság nagy óceánja egészében felfedezetlenül terül el tekintetem előtt.”

Ahány ember, annyi egyéniség. Annyiféle ember. Annyiféle individuum. „Északfok, titok, idegenség” (Ady). Az individuum „ineffabile quid”: valami elmondhatatlan, kimondhatatlan. Lényegében mind egy ember. De változataiban ugyanannak az emberségnek: káprázatosan sokszínű. Aki ezt a káprázatosan sokszínű világot, az embert, vezetni, szeretni, irányítani, vigasztalni akarja, az nem esküdhet valami egyféle, egyedül üdvözítő módszerre. A pap nem lehet „manager”. Ahány lélek, annyi út visz Istenhez. Ahány lélek, annyiféle az útja az Istenhez is. S az Isten végtelenül türelmes és végtelenül megértő is. Nekünk is türelmeseknek és megértőknek kell lennünk az emberekkel szemben, az emberi utak iránt, mindig és mindaddig, amíg csak a jó irányában mennek, a jót vágyják, a jót keresik.

A mélységre kell mennünk. „Evezz a mélyre” — mondotta az Üdvözítő Péternek (Luk. 5, 4). A tartalomra kell mennünk. A tartalom mélységére. S lehet-e a mi számunkra, hívő emberek számára, nagyobb mélység, mint maga az Ige, maga az Isten szava? Úgy, ahogyan a szentírásban nyitva áll mindannyiunknak. Olvassuk-e a Szentírást? Keressük-e az Isten szavának mélységeit? Keressük-e az igazi történelmet? Az igazi lényegeket? Úgy, ahogyan ma a profán tudományok is segítik azokat kibontakozni, nem utolsósorban, ilyen vonatkozásban is, maga a természet-tudomány. A küzdelem a tévedések ellen könnyen leszűkíti érdeklődésünket egy irányba s ezzel egyoldalúvá tesz. Így voltak ezzel az elmúlt századokban a keresztények, a teológusok is. Ebből az egyoldalúságból ki kell bontakoznunk az Isten fiainak szabadságára: „Ahol az Úr lelke, ott a szabadság” (2. Kor. 3, 17). És mindig az egészet kell látnunk. Az egészre kell törekednünk. Az egész az, ami kitölt. A teljesség az, ami megelégit. Nem a jelszavakká sápadt kereszténység, hanem maga az isteni élet teljessége, úgy, ahogyan minket arra isteni Mesterünk tanít. Ennek az életnek a mélységeibe és ennek az életnek a teljességébe kell mindig jobban és jobban elmélyülnünk. Az élet az Istentől van. Természetünket is ő alkotta olyannak, amilyen. Biztosak és nyugodtak lehetünk tehát arról, hogy ennek az isteni életnek mélységei megfelelnek a mi emberségünknek. Nem idegenek és nem ellenségesek azzal szemben és nem életellenek. Éppen életünk teljességét és lehető legnagyobb mélységét érhetjük el így. Olyan lesz így az életünk és a hitünk, mely az emberek kérdései és problémái előtt nem jön zavarba, nem hallgat, hanem mindenkor szelíden, a mélységek alázatával és komolyságával, de mindig nyíltan, bátran és határozottan felel.

Nem külső alkalmazkodásról van itt szó az emberi szükségletekhez, mégkevésbé taktikáról, nem defenziváról és offenziváról, hanem eleven életről és olyan lelkeségről, mely együtt léleklizik az emberrel, annak minden problémájával, mindennel, ami neki fáj, amire gyógyvírt keres, mindennel, ami neki öröm, remény és bizalom, mindenkor és mindenütt az örök Isten jelenlétében, színe előtt, ahol zúg a történelem sodra. „Az Isten a mindenkori jelenvalók Istene”, mondotta a nagy misztikus, *Eckhart* mester. Az Istenbe vetett nagy bizodalunkból szülessék meg mindannyiunkban a bizalom az élethez és az emberhez. Egymáshoz. Az elzárkózásban, az egyházban is, nemcsak egy rosszul értelmezett védekezés van, hanem jó adag gőg is: én nem vagyok olyan, mint ti vagytok. Ez azonban sohasem jó magatartás az emberek megnyerésére. Nyílt és

egyenes beszéd, megérteni akarás és megbocsájtani tudás, testvéri hang, az első lépés megtételére az őszinte és igaz készség, a szolgálat szelleme, az igazság, igazságosság és szeretet lelke: ez a jövő egyházának az útja. Nem az élettől elszakadva, önmagába zárkózva élni egy leszűkített horizonton a maga érdekeinek életét, hanem benneélni az életben, együtt lenni az emberekkel, minden gondjukkal és minden jobbra és többre való-törekvésükkel az egyetemes emberi célok és javak megértésében, szeretetében és szolgálatában.

Elfogadása és munkálása a jónak

Ez nem a szélesebb utat és a több kényelmet jelenti, mert sokakkal együtt kell mennünk az úton és nekünk is alkalmazkodnunk kell (persze, nem elveinkben) és több emberi gondot, több emberi fáradságot kell ezen az úton nekünk is megosztanunk és hordozni, megoldani segítenünk. Nem elég tőlünk a jónak csak a látszata, a vágya és szavakba tördelt akarása. Tettek kellenek, konkrét cselekedetek a jó útnak, egyéni döntések a jóért, a jóban, egyéni felelősség érte Isten és ember előtt, mert ettől az egyéni döntés felelősségétől semmivel sem tudjuk magunkat kimenteni. Kollektív kor és mégis nagyobb az egyéni felelősség. De ezt segíti sokaknak ugyanígy megnőtt, és kifinomodott felelősségérzete és cselekedete a jóért, a még jobbért. Az, hogy az egyház legyen kitárt kapu a világ, az élet felé, nem azt jelenti, hogy egyúttal átjáróház is legyen és nem otthor. Kitárt kapu legyen minden jó felé és legyen minden jónak, minden jót akaró embernek meleg otthona, aki hozzá betér. Nemcsak a gyűlölet és szeretetlenség tud bajt okozni, hanem az ostobaság, a hanyagság, a tudatlanság, a korlátoltság, a nemtörődömség is. Tehát amit ezek ellen, ezek kevesbitésére és visszaszorítására, fegyelmezésére teszünk, mind önmagunkban, mind az egyházban, az egyházi emberek között, azt a jóért tesszük, az egyéni és az egyetemes jóért: Ha rossz, a gonosz ellen, az életben és a világban. Az értékek helyes rendjét kell magunkban felállítanunk, megteremtenünk és szolgálnunk. Minden érték minden értékkel összefügg. Aki csak anyagi értéket ismer el és csak azokat akarja megoldani, elszakítva őket a szellemi értékektől, annak ez éppenúgy nem fog sikerülni, mint annak, aki fordítva akarja ezt csinálni. A szellemi és anyagi együtt. Egyetemes szemléletre kell eljutnunk.

Téves az a magatartás is, mely mindent mástól, mindent a közös-ségtől vár és úgy gondolja, hogy neki megmozdulni csak azok után erkölcsi kötelessége, ha már mások mind megmozdultak. Egyszerre kell megmozdulni, sőt előbb is, ha látja, hogy itt tenni kell, vagy hogy mit kell tenni. Sok egyesből lesz a több. Sok egyéni kezdeményezésből és cselekvésből lesz a nagy közösségi eredmény. Önmagában a törvény és ennek a tisztelete nem sokat ér, ha ez a törvény nem öltözik a cselekedeteinkbe, valószínű akaratunkba. Tekintélyt csak az, hogy valami helyes és jót képviselünk, önmagában nem sokáig biztosít senkinek sem. Egyházi embernek sem, ha ő maga nem cselekszi azt, amit képvisel. Mindnyájan külön világot hordozunk magunkban és mégis mindnyájan egyazon világban élünk. Mindannyiunkban másként és másként tükröződik ez az egyazon világ és mégis csak mindnyájan együtt tudjuk ezt helyesen, igazságban, rendben, békességben és szeretetben visszatükrözni. Azt becsülik meg, akinek világosak és egyenesek az elvei s ezeket tükrözi egész magatartása. Akiről lehet tudni mindig, hogy mit várhatunk tőle, hányadán állunk vele. Még akkor is, ha mi nem mindenben osztjuk

nézeteit és magatartását. „Beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem”. (Mt. 5, 37). Ami jó, azt jónak kell mondanunk és tartanunk, akárkitől jön is. Ami rossz, azt rossznak kell neveznünk és rossznak kell tartanunk, akárki képviselje is. Lelki és szellemi örökségünket nem elég csak büszkeséggel és tisztelettel őriznünk, hanem azt állandóan nekünk magunknak is élő és eleven értékként meg kell szereznünk és mindenkor gyarapítanunk, továbbfejlesztelnünk, megújítanunk kell. Különbözik az élő erő és ható hatalom lesz ez az életünkben, hanem holt teher rajta. Egyedül, a magányosságban, senki nem tud fejlődni és kifejlődni igazi egyéniséggé, legfeljebb csak különccé. Paradox igazság, de igazság, hogy egyéniséggé csak emberi közösségekben fejlődhet ki az ember. Így még külön értéke is van minden közösségnek; a hívó ember számára a hívó közösségnek is. De ennek benne kell állnia egészen a nagy, egyetemes emberi közösségekben is, vele együtt kell lélegeznie, cselekednie, gondolkodnia, előremennie. Katolikusok vagyunk. Katolicitásunk, egyetemeségünk érik ki és teljessedik ki még jobban ebben az együttesben.

A jó pap holtig tanul, tartja a mondás. Ez talán sohasem volt annyira igaz, mint napjainkban és az eljövendő esztendőkből. Sok lélektani ismeret is kell, alapos helyzetismeret hivatásunk életkörülményeivel kapcsolatosan, mély szociális érzés és kifogyhatatlan humánus. Azzal, hogy valakit felszenteltek, még nem jutott mindennek a birtokába. Csak indítást, a kegyelem segítségét és a hivatás roppant felelősségét kapta meg ebben az irányban is. Sajnos, nem mondhatjuk el, hogy ezt mindenki átérezné és következetesen próbálna megfelelni is neki. Egyrészt fel kellene oldanunk a nevelés folyamán az egyoldalú és sokszor túlzásba vitt zártságot; hogy a gyakorlat és a rutin ne tegyen mindinkább szűkösebbé, sablonossá és lélektelenné. Ne kopjunk el ilyenné. Akinek hite van, az a nehézségek között nem lehet kislelkűvé. Akinek a hite ép és egészséges, annak a lelkébe ez a hit sugározni fogja mindig az elven keresztény reményt. Nem állhatunk meg, sem lelki, sem szellemi téren egy pontnál, hogy: nekünk ez elég. Nem stagnálhatunk, mert aki nem akar előbbre menni, az lemarad. Aki nem akar több lenni, mint most, az még a mostani szintjét sem fogja tudni megtartani, sem lelki, sem szellemi, sem erkölcsi téren. Nem üresedhetünk ki a lélekből. Amit mi nem birtokolunk magunk is, azt nem adhatjuk át másoknak sem. Amit mi is csak szegényesen bírunk, abból mi jut másoknak? Állandóan át kell elmélnünk mindent és a magunk gazdagságává kell élnünk.

A külső tevékenység mögött ott kell állnia erőforrásként a belső tevékenységnek, az átgondolásnak, az elmélyülésnek, a tervezésnek, a gazdag lelki és szellemi tartalomnak. Ez tükröződik a beszédekben, ez tükröződik a cselekedetekben. Az Isten kegyelme és szeretete hogyan működne együtt a hanyagságunkkal és felületességünkkel? Rögtön megérződik szavainkon és magatartásunkon a szellemi és lelki szegénység bizonytalansága. Vagy a másik véglet: az üresen handabandázó elbizakodottság és rajta keresztül voltaképpen embertársaink lebecsülése. Egyik sem vonz. Taszítanak. Mindkettő még messzebb visz az emberektől. Még nagyobb lesz a magányosságunk. Még irreálisabb lesz a világ, amit magunkban hordozunk, és mi magunk még jobban eltorzulunk tőle. Világos, egyenes, becsületes, határozott és konkrét legyen mindig a szavunk és magatartásunk. Nem a kitérések, a mellébeszélések, az általánosságok köde, amelyben minden ellaposodik, hitélet vesztí és megszűnteti bennünk is azt az egészséges nyugtalanságot, amelynek a lelkiismeretünkön keresztül folyton arra kell vinnie minket, hogy komolyan ve-

gyük az életet és komolyan vegyük a dolgokat és velük szemben a felelősségünket. Nem könnyű ez az út; lehet, hogy ma nehéz „így” valamit kimondanunk, „így” állástfoglalnunk, de holnap meghozza a gyümölcsét. Es csak ez hozza meg, nekünk is és másoknak is. Egyszerűség és érthetőség: minden vonatkozásban ezt szeretik az emberek bennünk. Krisztus-központiség. Ennek tanúsítása életünkkel. Krisztus igazságainak, lehántva róluk századok emberi hordalékát, mind bölcselgeti, mind társadalmi, mind politikai, mind gazdasági téren. A Szentírás szava. Erő, világosság és remény. A mindennapjaink ismerete és szeretete. A valódi érdeklődés embertársunk sorsa iránt. Annak a megértése és mély emberi megbecsülése. Így lesz élményszerűvé minden.

Szolidaritás és párbeszéd

Az egyháznak, az egyházi embereknek is mindenkor életközelségben kell élniök. A templomoknak a magaslatokról, az elkülönültségből — aminek nyilván megvolt azelőtt az oka és ismerjük is azt — le kell jönniök, jelképesen szólva, az emberek közé, a piacok, a legforgalmasabb terek mellé, ada ahol az emberekkel mindennapi útjaikon és nem külön kerülőkkel találkozhatunk. Aki csak az eget nézi az emberek feje fölött, de nem nézi, nem akarja látni lábuk alatt a földet is, az nem tudja helyesen látni velük együtt az eget sem. Annak az útmutatására nem fognak figyelni és nem fognak benne bízni. Nem vonatkozhatunk el az emberek gondjaitól, bajaitól, problémáitól. Nem elég a tan, de szív is kell és íelek is kell az emberhez. Ha érdekel az, hogy éheznek-e, hogy szabadsága van-e, hogy munkája van-e, hogy tud-e írni-olvasni, hogy milyen az öröksége, hogy gondoskodnak-e az egészségéről stb. Ha látja, hogy az egyház nemcsak „magistra”, nemcsak tanítója akar lenni, nemcsak tant akar vele szemben képviselni, hanem „mater”, anya is akar és tud vele kapcsolatosan lenni: akkor több lesz egyszerre a bizalma, a meghatótsága, és elmélyültebb lesz ezeken keresztül maga a hite is, amely, íme, beborítja védelmével és gondoskodásával egész életét, minden gondját s baját is. És segíteni akar ezekben is neki.

Ez adja meg a hitnek a több örömet, annak a lelkében is, akitől elindul, és annak a lelkében is, akihez eljut. Éreznünk kell egymás között, egymáson az emberi szolidaritást. Sőt, nemcsak egymás között, azonos meggyőződésűek között kell ezt adnunk, gyakorolnunk, fejlesztenünk, hanem egyetemesen, minden jóakarátú embertársunk felé is. Minél egyetemesebben tudjuk ezt élni és adni, annál inkább érezhető lesz ez szűkebb körben, önmagunk között is. Társat, partnert kell látnunk minden jóakarátú emberben, azokban is, akik a hitben nem osztoznak velünk. Azokban is, akik hisznek ugyan, de másként hisznek, mint mi, nem egy dologban. Szeretnek bennünk lenni minden ember felé. Mert mit is mond erről Szent Ágoston? „Az Isten gyermekeit csakis a szeretet választja el az ördög sarjaitól. Jelöljék meg bár mindannyian magukat Krisztus keresztyének jelével, mondogassák egytől-egyig: Ámen, Ámen, zengjék, ahányan csak vannak, Alleluja, Alleluja, keresztkedjenek meg mind egy szálig, járják a templomokat és építsenek bazilikákat: ha szeretet nem lakozik bennök, az Isten fiai nem különböznek az ördög gyermekeitől. Akiben van szeretet, az Istentől született; akiben meg nincs, nem született az Istentől. Ez bizony-bizony döntő bizonyíték, ez éles megkülönböztetés! Bármit is kívánsz, kapd meg. Ámde mi sem használ néked, ha nincs meg a szeretet! Ha egyebed nincs is, ez legyen benned és akkor teljesítetted a törvény parancsát. „Aki embertársát sze-

reti, teljesítette a törvényt — mondja az apostol. A törvény teljessége a szeretet” (*In epistolam Joannis tractatus*, 5, 7). Nemcsak mi mondjuk mindezeket. Németországban 1959 óta szoktak a papi szemináriumok vezetői konferenciákat tartani lelkipásztori kérdésekről. Az egyiknek ez volt az összefogó címe: „A hitben való szolgálatunk”. Az ebben szereplő problémák és szempontok nagyrészt a mi problémáink és szempontjaink is. Tehát senkinek sem kell ezektől félnie. És senkinek sem szabad miattuk gyanakodnia, ha értelmes lény. Igazságot mond *Hromadka*, amikor ezt mondja: „Az Isten-nélküli világ, tükre az Isten-nélküli egyháznak”.

Aki azzal a magas öntudattal járja az élet útját, hogy már pedig ő, és egyedül ő az, aki birtokolja az igazságok teljességét: magától az igazságtól is elzárja magát, és méginkább embertársaitól. Az igazság sokoldalú. Rendszerint ki-ki csak egyik oldalát látja. Meg kell néznünk minden oldalát, hogy helyesen tudjunk látni és ítélni. Állandóan párbeszédet kell folytatnunk embertársainkkal, és nemcsak a miénkkel azonos meggyőződésűekkel, hanem más felfogásúakkal is, hogy a szempontok gazdagságát és az igazság nagyobb teljességét megismerhessük és képviselhessek. Bensőség, lelkiség, meggyőződés nélkül nem sokat érnek a szavak és a szabályok. Egész gondolkodásunkat még nagyon megfekszi a „jogi” gondolkodás. És a velejáró uralmi, hatalmi gondolkodás, taktikai gondolkodás, főként politikai tere kivétlve.

Előzze meg bennünk az erkölcs a jogot. A szeretet az uralmat. Az emberségesség a hatalmat. Csak így, ezen az úton leszünk igazán evangéliumos lelkű, valóban krisztusi emberek.

Nem a középkori társadalomban élünk, mi sem, katolikusok. Fel-nőtté lett az ember. A saját fejével akar gondolkozni és dönteni a maga útjáról és sorsáról, politikai, gazdasági, társadalmi, egyszóval: világi-ságában. Nem szereti és nem tűri a hierarchikus porázt. Tanácsot, útmutatást szeret és vár, de parancsot, átkot nem fogad el. És ehhez joga is van, a katolikus embernek is, hitének és erkölcsiségének elvei keretében. Valóban, így is döntő lesz egyéni lelkiismeretének a szava. Ezt tanítjuk; ne féljünk hát tőle. Igyekezzünk helyessé és teljessé tenni ezt a lelkiismeretet. A hit, a meggyőződés leginkább azon erősödik és azzal nő, ha éljük, ha cselekedjük. De nemcsak akkor cselekedjük ezt, ha kifelé tevékenykedünk, hanem akkor is, ha befelé, vagy ha rejtetten. Ha megismerjük a jót, szeretjük a jót, akarjuk a jót. És akkor is cselekedjük, ha csak egyedül vagyunk vele. Akkor is, rejtetten, ha kifelé nem látják, csak az érzi, tudja, látja, akivel szemben, akinek az ügyében cselekedjük. A jó iránt mindenkor bizalommal kell lennünk. Bízunk kell benne. Szeretnünk kell és bízunk kell a jót akaró és a jót hordozó emberekben. Sokfélék és sokféle az útjuk. Ahogyan Szent Pál mondja: „A nekünk adott kegyelemnek megfelelően azonban különböző ajándékaink vannak; aki a prófétalást kapta, prófétáljon a hit szabálya szerint; aki tisztiséget kapott, gyakorolja tisztiségét; aki tanító, oktasson; aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson; aki alamizsnát oszt, tegye egyszerűségben; aki előljáró, legyen gondos; aki irgalmasságot gyakorol, tegye derűsen” (*Rom. 12, 7–8*).

Kereszténységet keresztények nélkül nem csinálhatunk. Először embereket kell kereszténynek tennünk, nemcsak nevükben, hanem elveikben és főleg magatartásukban, életükben. Az egyház nemcsak „szentekből”, nemcsak tökéletesekből áll. „Hasonlít a mennyek országa a tengerbe vetett háléhoz, mely mindenfajta halat bekerít” (*Mt. 13, 47*). Mi,

keresztények, katolikusok, nem beszélhetünk minden ember, mindenki nevében, csak a sajátmagunk nevében. Nem írhatunk elő törvényeket minden ember, más vallású, más meggyőződésű embertársaink számára, hanem csakis a magunk számára. Először önmagunknak tudjunk parancsolni, például erkölcsi téren. Magunkat figyeljük és magunkat javítsuk, tökéletesítsük, ne másokat, ne másokon akarjuk és próbáljuk ezt kezdeni. Nem lenne megnyerő és rokonszenves egy ilyenféle magatartás. Kevesebbet bántani egymást. Több tárgyilagosságra törekedni egymás iránt. Nagyobb bizalmat kinevelni magunkban egymással szemben. A félelmeket csökkenteni magunkban. Azt a sokk-helyzetet és idegességet, ami az egyházat a múlt század elejétől kezdve olyan negatívumra, „elítélésre” vezette, a pozitívumok helyett.

Kitárt szív, szabad lélek

Minden jó és minden érték felé, akárhonnan jöjjenek is ezek, őszintén és örömmel kitárt szívű és szabad lelkű katolikusnak lenni. Elsősorban és mindenekelőtt ne ítélkezzünk, hanem tanuljunk, tanítsunk és szeressünk. Szeressük az embert és szeressük az életet. Az ítélkezés alapja mibennünk a pesszimizmus, a szereteté meg az optimizmus. Melyik a krisztusibb? A pesszimizmusnak nincs jövője. Attól elhúzódnak az emberek. Az optimizmus viszont nem azt jelenti, hogy naivak vagyunk és nem ismerjük az embereket. Hanem azt jelenti, hogy nagyonis valószínűsítjük őket és mégis szeretni és megérteni akarjuk és tudjuk is őket, a Krisztus szeretetében. És jók akarunk lenni a világban és jók akarunk lenni hozzájuk is. Azt mondja Szent Jusztián, hogy „több keresztény van, mint az ember gondolná”. Mindazok, akik úgy cselekszenek, úgy élnek, mint ahogyan a keresztényeknek kell, illetőleg, kellene. Justinianus például Sokratest, a görög bölcsét is kereszténynek mondja; Szent Agoston a római bölcsét, Senecát; Szent Tamás a római századost, Corneliust. Ők nem sablonosan; ők a lélek szerint látnak és ítélnak.

Stephan *Andres* oly szépen írja: „Isten országa nem hasonlatos valami színelőadáshoz. Ujjal sem lehet rámutatni: nézd, itt van, vagy ott van, mert tudjátok meg: Isten országa csöndben valósul meg, hétköznapjaitokban. Hétköznapjaitokban, csöndben, észrevétlenül. Igen, ha Isten országa pompa között jelennék meg, ha hirtelen gong hangzanék, függöny gördülne föl, Isten országának színészei pedig hozzá kezdenének betanult szerepeik elmondásához. De Isten nem akar menyországi előadókat, hanem megvalósítókat. Nem szereptudást akar, hanem valódi tetteket; nem színházat akar, hanem minden látszólagostól mentes meztelen létet. Ezért nem lehet az Isten országát megtanulni, megrendezni, bemutatni — ez a legkeményebb valóság! A lélek iegmélyén valósul meg, ahová senki nem lát, csak Isten, aki ennek a léleknek hívására ott felállítja királyságát. Ez az ország csak bensőnkben növekedhet, ahol maga Isten állít fel korlátokat és határokat a lelkek között, akik szabad akarattal alávetették magukat az uralkodásának. Így fűzi isteni középpontja köré őket, rózsák leveleihez hasonlóan, egymáshoz fűzve, mégis elkülönülve, szép változatosságban és sokféleségben, mint Isten fényessége és illata s egyformán közel van hozzájuk. Ezért oly nehéz hirdetni Isten országát. Mert ennek a feltétele: Isten országának ismerete. De ezt az ismeretet nem lehet benyomások árán megszerezni, csak kegyelem által, belső megismerés útján. Am ez a belső megismerés szenvedést, sőt küzdelmet is jelent”.